

Hällskärin sammalkartoitus 2020

Houtskarın lehdot (FI0200046)

CoastNet LIFE (LIFE17NAT/FI/000544)

Terhi Korvenpää

Kannen kuva: Hällskärin yksittäiset pienialaiset lehtokuviot ja lehtomaiset kankaat ovat aikaisemmin olleet laidunnettuja. Kasvillisuus on pääosin palautunut luonnontilaan, ja aikaisemmasta laidunhistoriasta kertovat lähinnä perinnebiotooppiaikaan lehdestetyt koivut. Kuva: Terhi Korvenpää, Metsähallitus.

JOHDANTO JA MENETELMÄT

Kartoitusten tausta ja tavoite

Hällskärin saarella tehty sammallajiston kartoitus on osa Metsähallituksessa vuonna 2018 alkanutta laajaa CoastNet LIFE–hanketta (LIFE 17NAT/FI/000544). Kaikki kartoitukseen liittyvät toimenpiteet maastokartoituksesta raporttiin toteutettiin hankkeessa EU:n LIFE-rahoituksen tuella. CoastNet-hankkeessa tehdään ennallistamis- ja luonnonhoitotöitä 41 kohteella, ja sen tarkoituksena on parantaa rannikon ja saariston Natura 2000 -luonnonsuojelualueiden tilaa. Tavoitteena on luoda toimiva elinympäristöjen verkosto, ja hoitotoimien kohteina ovat etenkin rannikolle tyypilliset, avoimet ja puoliavoimet ympäristöt.

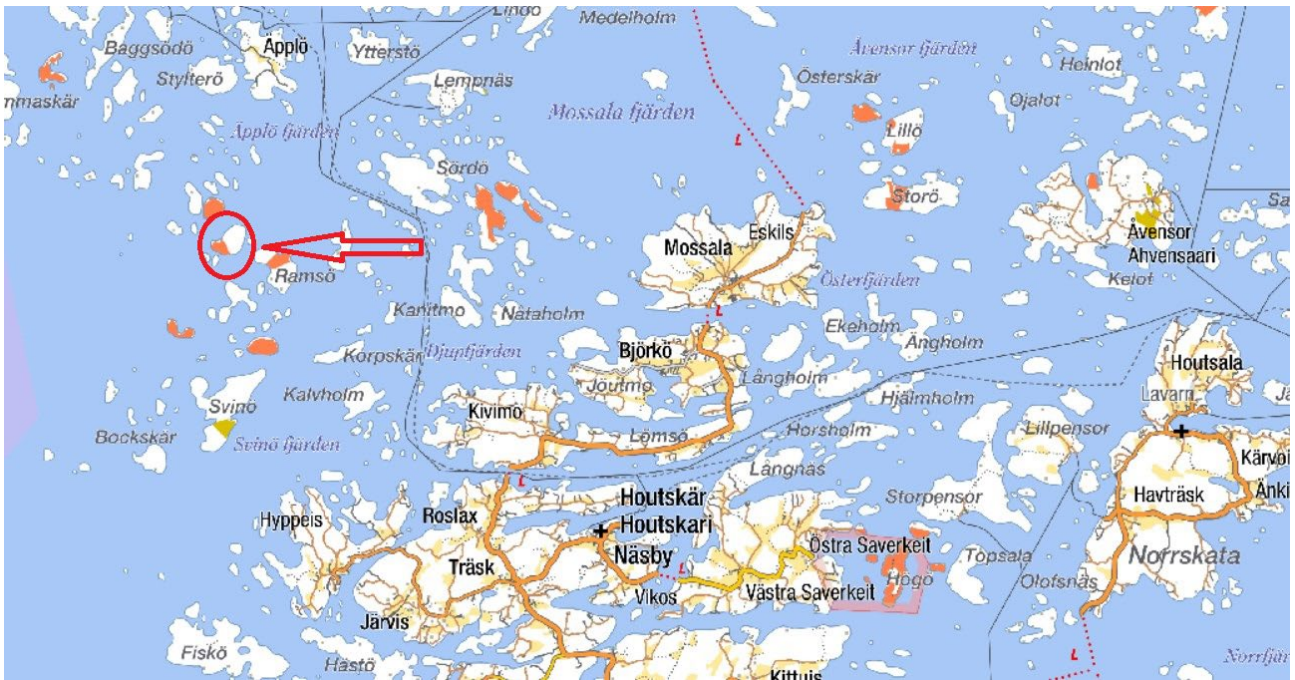
Hoitokohteiden lajistokartoituksien tarkoituksena oli tuottaa sellaista lajeihin liittyviä taustatietoa, jota pystyttäisiin käyttämään hyödyksi Natura2000-alueisiin kuuluvan ja LIFE-hankkeessa hoidettavaksi aiotun alueen ennallistamisen ja hoidon suunnittelussa sekä toteuttamisessa. Kartoitustuloksia pystytään käyttämään myös jatkossa hyväksi alueelta havaittujen uhanalaisten lajien seuraamisessa ja turvaamisessa.

Kirjoittaja on yksin vastuussa tämän raportin sisällöstä. Se ei välttämättä vastaa Euroopan unionin mielipidettä. EASME ja Euroopan komissio eivät ole vastuussa siitä, miten siinä olevaa tietoa käytetään.

Kartoituskohteet ja -menetelmät

Kartoituskohde

Kartoituskohteena oli Varsinais-Suomen maakunnassa, Paraisten kaupungin Houtskarissa sijaitsevan Hällskärin saaren eteläosan pienialainen Metsähallituksen hallinnassa oleva LS-alue (kuva 1). Hällskärin saari kuuluu kokonaisuudessaan Natura 2000-verkoston alueeseen Houtskarin lehdot (FI0100046). Pääosa saaresta on kuivaa, kalliokkoista vanhaa metsää, mutta etenkin eteläosassa on tuoreita kankaita ja yksittäisinä biotooppikuvioina myös pienialaisesti lehtoa ja lehtomaista kangasta. Lehdoissa ja lehtomaisilla kankailla on havaittavissa vielä saarella tapahtunut aikaisempi laidunnus mm. lehdestettyjen koivujen muodossa (kansikuva), lahoppuujatkumon puutteena ja osittain pohja- ja kenttäkerrosten lajistossa. Osa rehevämmissä elinympäristöistä on käytön jälkeen katajikoitunut ja siten hoidon tarpeessa.

Kuva 1. Hällskärin saaren ja suojealueen sijainti.

Kartoitusmenetelmä

Hällskärin lajistokartoitus tehtiin Metsähallituksen sammalkartoitusohjeen mukaisella TPS-kartoitusmenetelmällä, joka sopii sammalten lisäksi myös putkilokasvien kartoittamiseen (kasvilajistoa pidettiin silmällä sammalia kartoitettaessa). Tässä TPS-suunnitelman taustatiedoksi tehtävässä kartoituksessa laajemmasta kohdealueesta kartoitetaan lajistoa tarkemmin vain suoraan toimenpiteiden kohteina olevat toimenpidekuviot, tai toimenpiteiden välittömällä vaikutusalueella sijaitsevat kuviot. TPS-kartoitusmenetelmän kohdelajeina ovat aina valtakunnallisesti ja alueellisesti uhanalaiset, silmälläpidettävät, rauhoitetut, harvinaiset ja puutteellisesti tunnetut sammalet. Näin kaikki kartoituksessa havaitut huomionarvoiset lajit pystytään ottamaan huomioon hoitotoita suunnitellessa, joko vähintään olemassa olevat esiintymät turvaten, tai jopa niiden elinoloja parantaen.

TPS-kartoituksen metodeihin kuuluu, että maastossa kuljettu kartoitusreitti tallennetaan kunakin kartoituspäivänä GPS-paikantimella kartoitusjäljeksi. Näin voidaan myöhemmin saada helposti selville millä alueella kartoittaja on kulkenut lajistoa havainnoiden. Myös kaikkien kartoituksen kohteena olevien lajien havaintopaikat tallennetaan aina GPS-paikantimeen pistemäisinä havaintopaikkoina. Laaja-alaisista lajiesiintymistä havaintopisteitä saattaa kertyä useita, sillä uusi havaintopiste otetaan aina, mikäli pisteiden välillä on etäisyyttä yli 10 m. Pienemmistä lajiesiintymistä pisteitä otetaan vain yksi, ja se yleensä sijaitsee lajiesiintymän keskiosassa. Havaituista lajeista kirjataan muistiin aina myös paljon taustatietoa mm. lajin elinympäristöstä, esiintymään liittyvistä muista tärkeistä tiedoista.

Osan kartoitettavista sammallajeista pystyy tunnistamaan maastossa varmasti, mutta vaikeasti tunnistettavista kohdelajeista, tai niiksi epäilyistä sammallajeista, kerätään aina keruupusseihin näytteitä mukaan otettavaksi. Näytepusseihin päätyneiden lajien tunnistus tehdään myöhemmin toimistolla mikroskoopin ääressä. Näytteet usein myös museoidaan, jotta lajin esiintyminen kartoituskohteella voidaan myöhemmin verifioida, sillä kokeneillekin sammaltuntijoille sattuu silloin tällöin tunnistusvirheitä, ja lajien taksoniakiakin muuttuu ajan kuluessa. Näytteiden avulla kartoitusalueella elävä laji voidaan tunnistaa jatkossakin ilman käyntiä paikan päällä maastossa. Putkilokasvit pystytään tunnistamaan käytännössä aina

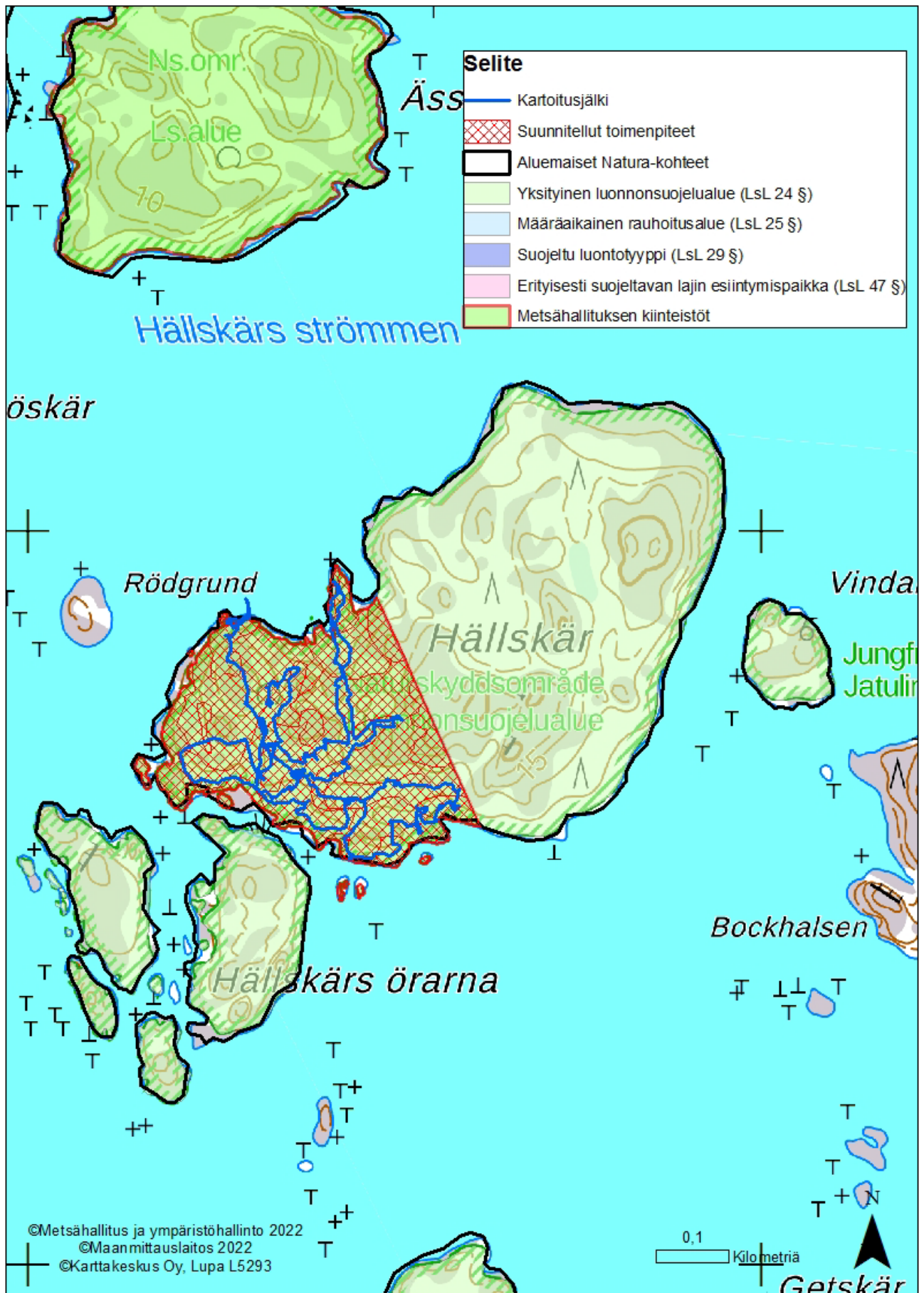
maastossa, eikä niistä useimmiten kerätä näytteitä kuin satunnaisesti. Myös kaikkien maastosta kerättyjen näytteiden keruupaikat tallennetaan tietenkin aina GPS-paikantimeen siltä varalta, että kerätty laji on kartoituksen kohdelaji, ja sen tarkemmat kasvupaikkatiedot ovat tarpeen jatkotoimenpiteitä suunniteltaessa.

Hällskärin kartoitus

Hällskärin sammalkartoitus päädyttiin toteuttamaan kohteen hoitosuunnittelun yhteydessä, sillä näin säästettiin kohteella kuluva suunnittelu- ja kartoitusaikaa. Sammalkartoittaja kiersi hoidettaviksi ehdotetut toimenpidekuviot, ja samalla piti silmällä TPS-kartoituksen kohdelajien tunnettuja ja mahdollisesti uusia kasvupaikkoja. Kartoitus ja suunnittelu toteutettiin 11.6.2020, ja se kesti yhteensä vain muutaman tunnin.

Hällskärille ennen tätä kartoitusta suunnitellut toimenpidekuviot sekä kartoituksesta tallennettu kartoittajan kulkureitti eli kartoitusjälki, ja siten lopullinen kartoitusalue näkyvät kuvassa 2. Jäljen perusteella muodostettava lopullinen kartoitusalue ja kartoituksen yhteydessä tehdyt lajihavainnot tallennetaan ympäristöhallinnon yhteiskäytössä olevaan LajiGIS -paikkatietojärjestelmään, josta kartoitustuloksia voi tarkastella myöhemminkin.

Tässä raportissa on lajeista käytetty tuoreimman valtakunnallisen uhanalaisuusarvioinnin mukaista uhanalaisuusluokitusta (Juutinen & al. 2019) sekä sammalten alueellista uhanalaisuusarviointia (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2021). Sammallajien indikaattoristatukset löytyvät Sammaltyöryhmän julkaisusta (2021). Maastokartoituksesta ja sen suunnittelemisesta, sekä raportoinnista vastaa suojelubiologi Terhi Korvenpää Metsähallituksen Rannikon Luontopalveluista. Maastosta kerättyjen näytteiden mikroskoopilla tapahtuneesta lajinmäärityksestä vastaa Envibio Oyn FM Turukka Korvenpää.

Kuva 2. Hällskärin kartoitusjälki sekä suunnitellut toimenpidekuviot.

TULOKSET

Lajihavainnot

Kartoituksessa tarkastettiin päällisin puolin aikaisemmat uhanalaiset sammalhavainnot vuodelta 2008. Esiintymistä ei kuitenkaan kerätty näytteitä eikä alettu selvittämään niiden laajuutta, vaan todettiin niiden vain edelleen olevan olemassa, ja laajuuden tuskin aikaisemmasta muuttuneen. Kartoituksessa havaittiin ainoastaan yksi uusi valtakunnallisesti uhanalaisen lajin esiintymä ja kirjattiin ylös lehdossa ollut indikaattorilajiesiintymä (taulukko 1). Kartoitusalueelta oli tiedossa suhteellisen monta havaintoja erittäin uhanalaisista silohiippasammalista (*Orthotrichum striatum*) ja hakahiippasammalista (*Orthotrichum stramineum*). Kaikki aikaisemmat esiintymät olivat edelleen olemassa, eikä niiden esiintymisessä näyttänyt olevan juurikaan runsausmuutoksia. Kartoituskohteelta löytyi vain yksi uusi silohiippasammalen kasvurunko, mikä kertoo varsin kattavasti tehdystä aikaisemmasta kartoituksesta. Aikaisemmin perinnebiotooppina olleen lehdon suhteellisen vähäiseen pohjakasvillisuuteen oli palautunut pienialaisesti poimulehväsammal (*Plagiomnium undulatum*), joka tällä metsäkasvillisuusvyöhykkeellä indikoi häiriintymätöntä rehevää lehtoa. Kartoituksen yhteydessä kirjattiin ylös myös tiedot kahdesta metsäomenapuusta (*Malus sylvestris*).

Taulukko 1. Hällskärin uudet huomionarvoiset lajit.

Eliryhmä	Tieteellinen nimi	Suomenkielinen nimi	Uhanal.lk	Muu status	Havainnot kpl
BR	<i>Orthotrichum stramineum</i>	hakahiippasammal	EN		1
BR	<i>Orthotrichum striatum</i>	silohiippasammal	EN		1
BR	<i>Plagiomnium undulatum</i>	poimulehväsammal	LC	indikaattori	1
VA	<i>Malus sylvestris</i>	metsäomenapuu	VU		2

HOITO- YM. SUOSITUKSET

Hällskärin hoidon alkuperäisissä hoitosuunnitelmissa ajateltiin saaren lehdolla olevan potentiaalia myös laidunkäyttöön, ja lehtojen pohja- ja kenttäkerroksen lajistot olivatkin hyvin laidunvaikutteisia. Suunnitteluvaiheessa oli kuitenkin todettava, että rehevät alueet ovat niin pienialaisia, etteivät ne käytännössä ole sopivia laidunnettaviksi, eikä ruokaa laiduneläimille olisi muualla saarella. Tämä on hyvä uutinen lehtoon palautuneelle poimulehväsammalelle sekä todennäköisesti myös muille pohjakerrokseen ajan myötä palautuville sammallajeille. Nykyiset pienialaiset pähkinäpensasta kasvavat lehtokuviot eivät juurikaan tarvitse hoitotoimenpiteitä joitakin yksittäisten varjostavien puiden poistoa lukuun ottamatta, mutta lehtomaisilta kankailta voidaan muiden lajien hoitotarpeen niin vaatiessa poistaa mm. niille kasvaneita katajia ja muuta varjostavaa puustoa/pensastoa (kuva 3). Pelkkä katajan raivaus ei todennäköisesti vaikuta saarella esiintyviin uhanalaisiin epifyyttilajeihin millään tavalla. Mikäli puustoa halutaan jostain syystä enemmän harventaa, ja poistaa esim. pähkinäpensaita tai muita lajeja (esim. rannan saarnia) varjostavia kuusia, pitää uhanalaisten sammalesiintymien lähellä olla toimenpiteissä varovaisia, jottei liiaksi avata sammallajien elinympäristöä. Itse alueella kasvavat uhanalaiset sammallajit eivät kaipa hoitoa, mutta niiden kasvualustoinaan käyttämiä haapoja (ja esim. pihlajia) pitää löytyä alueelta jatkossakin lajeille sopivista elinympäristöistä, joten em. puulajeja voidaan myös suosia muiden lajien kustannuksella.

Kuva 3. Lehdoissa voidaan poistaa niihin kasvaneita ja kenttäkerrosta varjostavia puulajeja, jos halutaan avata tilaa mm. lehdespuille tai pähkinäpensaille.

KIRJALLISUUS

Juutinen, R., Syrjänen, K., Korvenpää, T., Laitinen, T., Ahonen, I., Huttunen, S., Korvenpää, T., Kypärä, T., Parnela, A., Ryömä, R. & Ulvinen, T. 2019. Sammalet. Julk.: Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. s. 157–181.

Sammalryöryryhmä 2021: Suomen sammalien levinneisyys metsäkasvillisuusvyöhykkeissä ja ELY-keskuksissa. – Suomen ympäristökeskus. 23.6.2021. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Lajiensoojelutyo/Eliotyoryhmat/Sammalryoryhma/Suomen_sammalet

Syrjänen, K. 2001: Sammalet. Teoksessa: Ilmonen, J., Rytteri, T. ja Alanen, A. (toim.): Luontodirektiivin kasvit ja selkärangattomat eläimet. Suomen Natura 2000 –ehdotuksen luonnontieteellinen arviointi. Suomen ympäristö 510:72–100.

Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus (2021). Suomen lajien alueellinen uhanalaisuusarviointi 2020. <https://www.ymparisto.fi/punainenlista>